

Karol Guttmejer

Zespół Badań Regionalnych Warszawy i Mazowsza

Ochrona Zabytków 55/1 (216), 76-78

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ZESPÓŁ BADAŃ REGIONALNYCH WARSZAWY I MAZOWSZA

Zespół — będący pod względem merytorycznym odpowiednikiem terenowych oddziałów ODZ, czyli Regionalnych Ośrodków Studiów i Ochrony Środowiska Kulturowego — został powołany jako komórka centrali na prawach działu. Było to wynikiem zapisu w nowym statucie ODZ (z 1990 r.), który mówi o dwunastu oddziałach. Ich obszar działania miał się pokrywać z historycznymi dzielnicami Polski. Pierwotnie „Zespół Mazowiecki” miał mieć analogiczną formę organizacyjną jak pozostałe oddziały. Jednak w trakcie organizacji „filii” powstała konieczność powołania jeszcze jednego, trzynastego oddziału (kieleckiego), a statut wymieniał ich tylko dwanaście. Dawał natomiast dyrektorowi wolną rękę w tworzeniu nowych komórek. Tym samym nasz niedoszły ROSiOŚK z racji usytuowania w Warszawie został powołany jako komórka centrali pod powyższą nazwą.

Zespół powstał późną jesienią 1991 r. Jego organizatorem i pierwszym kierownikiem był Karol Guttmejer. Po jego odejściu z Ośrodka, od maja 1992 do lipca 1997 r. kierowała zespołem Ewa Pustoła-Kozłowska, a po jej rezygnacji z tej funkcji szefostwo objął ponownie piszący te słowa. Pierwsza siedziba naszej pracowni mieściła się w wynajętych pomieszczeniach budynku kuchni (dzieło Dominika Merliniego) przy pałacyku Królikarnia. W 1993 r. Zespół przeniósł się na ul. Smolną, gdzie dzielił lokal z innym działem ODZ — Zespołem Ekspertów ds. Architektury, Urbanistyki i Krajobrazu Kulturowego. W 1996 r. obejmując w użytkowanie archiwalny zasób warszawskich Pracowni Konserwacji Zabytków przeniósł się do dawnej siedziby Ośrodka Informacji Konserwatorskiej PP PKZ na Starym Mieście, gdzie rezyduje do dziś.

W myśl założeń będących podstawą do organizacji Regionalnych Ośrodków, Zespół Mazowiecki działał na początku na obszarze historycznego Mazowsza. Było to wówczas nader kłopotliwe, gdyż obszar ten był podzielony pomiędzy osiem ówczesnych województw (i to w sposób mocno zróżnicowany, nie licząc małych skrawków należących do jeszcze trzech innych województw), a więc i osiem oddziałów Państwowej Służby Ochrony Zabytków. Na początku współpraca z tamtejszymi konserwatorami była w miarę bliska, lecz z czasem uległa pewnemu rozluźnieniu. Jedną z przyczyn była mała obsada personalna Zespołu (5–6 osób), co nie pozwalało na realizację niektórych planów samego Zespołu, jak i oczekiwań ze strony konserwatorów. Od 1998 r. nasz teren działania pokrywa się z administracyjnymi granicami województwa mazowieckiego, którego granice nie odpowiadają historycznym granicom Mazowsza. Odpadła stara, mazowiecka ziemia łomżyńska i wiska, odpadł Łowicz, za to doszły pewne obszary Podlasia oraz Małopolski z „najbardziej mazowieckim miastem” — Szydłowcem.

Od początku pracowała w Zespole grupa historyków sztuki i konserwatorów-zabytkoznawców, ale także etnograf i architekt. Z czasem ci dwaj ostatni odeszli, a przybył archeolog. Tak jak pozostałe Regionalne Ośrodki, Zespół sam przygotowywał własny program badań i stworzył nowy warsztat pracy. Każdy z pracowników otrzymał swoje zadanie, np. urbanistyka miast mazowieckich, budownictwo dworskie i sakralne czy też budownictwo wiejskie. Oprócz tego przy-

Zyrardów — kościół parafialny zbudowany w latach 1900–1903 według proj. Józefa Piusa Dziekońskiego. Monumentalna świątynia — jedna z największych neogotyckich na Mazowszu, ozdobiona pięknymi secesyjnymi witrażami — jest wizytówką miasta. Kościół wzniesiony w centrum miasta, przy rozległym placu, stanowi element interesującego założenia urbanistycznego, które powstało przy zakładach włókienniczych. Fot. K. Guttmejer

Zyrardów — parish church erected in 1900–1903 according to a project by Józef Pius Dziekoński. The monumental sacral building — one of the largest neo-Gothic edifices in Mazovia, embellished with Art Nouveau stained glass — is the town's trademark. The church, built in the city centre in a spacious square, comprises an element of an interesting town planning premise accompanying the local textile works. Photo: K. Guttmejer

Gotycka chrzcielnica z 1482 r., o pięknej kielichowej formie, dekorowana maswerkami — w kościele parafialnym w Grójcu. Jedno z nielicznych takich dzieł na Mazowszu. Fot. K. Guttmejer

Gothic baptismal font from 1482, with a splendid chalice form, decorated with tracery — in the parish church in Grójec. One of few such works in Poland. Photo: K. Guttmejer

gotowywaliśmy konkretne tematy zaspokajające bieżące potrzeby wojewódzkich konserwatorów zabytków. Jednym z pierwszych było studium krajobrazu kultu-

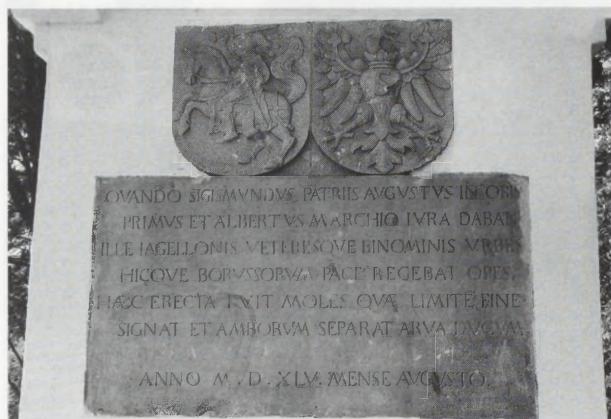
rowego Skarpy Warszawskiej. Później przyszły inne opracowania, dla zespołów architektonicznych, pojedynczych budowli czy też obszarów krajobrazowych. Współpraca z samorządami lokalnymi — układająca się w zależności od naszych możliwości — dała w efekcie choćby takie opracowania, jak studium historyczne Otwocka, dzieje miast południowej części województwa płockiego. Jedną z największych naszych prac było wyczerpujące studium *Dzieje i krajobraz kulturowy powiatu grajewskiego*. Nasz zespół może się ponadto pochwalić takimi syntetycznymi opracowaniami, jak *Katalog drewnianego budownictwa sakralnego na Mazowszu* czy też *Ślady kultury żydowskiej na Mazowszu*.

W ciągu dziesięciu lat pracy stworzyliśmy własną fototekę dokumentującą krajobraz kulturowy regionu i mamy zaczątek archiwum map i planów kartograficznych oraz pomiarów zabytków architektury. W latach 1996–1999 przejęliśmy archiwum kilku warszawskich oddziałów Przedsiębiorstwa Państwowego Pracowni Konserwacji Zabytków. Jego inwentaryzacja jest przewidziana na kilka lat, gdyż liczący kilkadziesiąt tysięcy jednostek zbiorów był w dużej mierze nieuporządkowany, miał inwentarze dla kilku niewielkich zespołów, a dla zdecydowanej większości brakowało jakiegokolwiek inwentarza. Z naszej wiedzy i doświadczenia zawodowego oraz zgromadzonych w siedzibie zbiorów korzystają studenci, architekci i konserwatorzy, którzy szukają materiałów do prac studialnych i projektowych.

Bęckowo (pow. grajewski) — dwór wzniesiony w latach 1752–1760, obecnie szkoła. Piękna bryła z wyniosłym mansardowym dachem, regularny, trójdzielny plan z dwoma wglębnymi portykami sytuują ten obiekt w grupie najciekawszych barokowych dworów Mazowsza. Dawna mazowiecka ziemia wiska, w której leży Bęckowo, znajduje się obecnie w województwie podlaskim. Fot. M. Czarnecki

Bęckowo (county of Grajewo) — manor house built in 1752–1760, today: a school. The magnificent solid with gable roof and regular tripartite plan with two receding porticoes situate this object among the most interesting Baroque manor houses in Mazovia. The former Mazovian region in which Bęckowo is located is at present part of the voivodeship of Podlasie. Photo: M. Czarnecki

Murowany słup graniczny z 1545 r. — nad rzeką Łęk, przy Kamiennym Brodzie pod Boguszami (pow. elcki, woj. warmińsko-mazurskie). Słup — wzniesiony po ustanowieniu spornej granicy między Mazowszem a Prusami Książęcymi — wyznaczał miejsce stykania się granic Korony, Litwy i Prus. Piaszczyste tablice inskrypcyjne to kopie; oryginalne płyty, zdeponowane w muzeum w Królewcu, uległy zniszczeniu w 1945 r. Fot. K. Guttmejer

Brick frontier post from 1545 on the river Łęk, next to Kamienny Bród near Bogusze (county of Elk, voivodeship of Warmia-Mazuria). The pillar — erected during the delimitation of the controversial border between Mazovia and Ducal Prussia, marked the meeting place of the frontiers of the Crown, Lithuania and Prussia. Sandstone inscription tablets are copies; the originals, deposited in the museum in Königsberg, were damaged in 1945. Photo: K. Guttmejer

Od pewnego czasu zacieśniła się współpraca ze wspomnianym Zespołem Ekspertów przy wydawaniu opinii na temat obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków na terenie naszego województwa lub nowych inwestycji na takich obszarach.

Bardzo wczesnie, bo już w 1993 r. zaczęliśmy wydawać własny, samodzielnie redagowany periodyk — „Mazowsze”. Początkowo wychodził w cyklu półrocznym i miał stosunkowo małą objętość. Z czasem jego objętość rosła, zmieniała się też jego szata graficzna. Od 1998 r. ukazuje się jako rocznik o znacznej grubości (średnio 200 stron) z kolorowymi okładkami, a w tym roku ukaże się już piętnasty zeszyt. Od pierwszego numeru dbano o wysoki poziom zamieszczanych w nim publikacji, co jest w dużym stopniu zasługą autorów związanych zawodowo z konserwatorstwem i historią Mazowsza. Pisują do naszego czaso-

pisma pracownicy służby konserwatorskiej, wykładowcy akademicy, ale też lokalni badacze przeszłości swojej ziemi. Jest oczywiste, że my sami również publikujemy na jego łamach wyniki naszej pracy i badań. Mimo coraz trudniejszej sytuacji finansowej — od dwóch lat ukazuje się ono bez dofinansowania ze strony naszej instytucji — jest to jedyny regularny periodyk wydawany przez Regionalny Ośrodek Studiów..., jakim *de facto* merytorycznie jest nasz Zespół.

Nie sposób tu przedstawić szczegółowo wszystkich zadań, którymi się zajmujemy, tym bardziej że nie jest to sztywno zapisany program. Podlega on modyfikacjom w zależności od potrzeb — przede wszystkim — służby konserwatorskiej. Sytuacja w ochronie zabytków pozwala sądzić, że nadal będziemy mieć sporo ciekawej pracy.

Karol Guttmejer
Kierownik Zespołu Badań Regionalnych
Warszawy i Mazowsza